

İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi

Journal of Intelligence Research and Studies

Haziran 2023, Cilt: 2, Sayı: 2, ss.153-158

June 2023, Volume: 2, Issue: 2, pp.153-158

ISSN 2822-3349 (Basılı/Print)

ISSN 2822-3357 (Çevrimiçi/Online)

Makaleye ait Bilgiler / Article Information

Kitap İncelemesi / Book Review

Makale Başvuru Tarihi / Application Date : 22 Ocak 2024 / 22 January 2024

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date : 24 Ocak 2024 / 24 January 2024

Makalenin Başlığı / Article Title

Kitap İncelemesi / İstihbaratın Dönüşümü Artan Tehditler ve Enformatik Şoklar Teorisi

Book Review / Transformation of Intelligence: The Theory of Rising Threat and Information Shocks

Yazar(lar) / Writer(s)

Mustafa Onat MENDİL

Atıf Bilgisi / Citation:

Mendil, M.O. (2024). Kitap İncelemesi / İstihbaratın Dönüşümü Artan Tehditler ve Enformatik Şoklar Teorisi. *İstihbarat Çalışmaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(1), ss.153-158, DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/icad.28>

Mendil, M.O. (2024). Book Review / Transformation of Intelligence: The Theory of Rising Threat and Information Shocks. *Journal of Intelligence Research and Studies*, 3(1), pp.153-158, DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/icad.28>

Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi Derneği

Research Center for Defense Against Terrorism and Radicalization Association

Adres/Address: Beytepe Mah. Kanuni Sultan Süleyman Bulvarı 5387. Cadde
No:15A D:58

06800 Çankaya/Ankara

www.icadergisi.com

e-posta/e-mail: editor@icadergisi.com

İSTİHBARATIN DÖNÜŞÜMÜ ARTAN TEHDİTLER VE ENFORMATİK ŞOKLAR TEORİSİ

Mustafa Onat MENDİL*

Ateş, A. (2023). İstihbaratın Dönüşümü Artan Tehditler ve Enformatik Şoklar Teorisi, Yeditepe Yayınevi, 248 sayfa, ISBN 978-625-6777-31-6

“İstihbaratın Dönüşümü Artan Tehditler ve Enformatik Şoklar Teorisi” isimli akademik eser İğdır Üniversitesi’nde görev yapan Dr. Öğretim Üyesi Ahmet Ateş tarafından kaleme alınmıştır. Kitap, Dr. Ateş’in ABD’de yaptığı doktora tezinin çalışmalarını içermektedir. Doktora sonrasında bir süre Cumhurbaşkanlığı bünyesinde de görev yapan Dr. Ateş, bürokratik tecrübesinin de verdiği deneyimle doktora tezini daha da geliştirmiş ve kitap haline getirerek Türk istihbarat literatürüne kazandırmıştır. Kitapta rejim türü farklı olan üç ülkenin istihbarat topluluklarının enformatik şoklar ile dış ve iç tehditler karşısında yaşadığı dönüşüm yazarın geliştirdiği bir teori olan Artan Tehditler ve Enformatik Şoklar (ATEŞ) Teorisi ile karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Dr. Ateş kitabında istihbarat örgütlerinin modellemesi, değişimi, dönüşümü ile bu süreçlerin hukuki/gayri hukuki durumlarını inceleyerek literatüre hâkim olan dar ve kısmen yanıltıcı bilgilere karşı geniş bir kaynakça desteği ile istihbarat alanında çalışmasını yapmıştır.

Çalışmanın temel araştırma sorularını istihbarat örgütlerinin neden ve nasıl değiştiği oluşturmaktadır. Bu kapsamda yazar ilk olarak devletlerin istihbarat örgütlerinin diğer kamu kurumlarına göre daha az dönüştüğünü ve ilgili dönüşüm hakkında veriye erişimin zor olması sebebiyle gözlem yapılmasının zorluğundan bahsetmektedir. Ancak, her ne kadar yaşanan dönüşüm kapalı bürokratik süreçler içerisinde gerçekleşse de tarihsel süreçte bu dönüşümün araştırmacılar tarafından çalışılmasının mümkün olduğunun altı çizilmektedir. Dr. Ateş, istihbarat örgütlerinin dönüşümünün üç temel sebebi olduğunu belirtmektedir.

Bunları ise; 1. Enformatik Şoklar, 2. Dış Tehditler, 3. İç Tehditler olarak sınıflandırmaktadır. İstihbarat örgütlerinin dönüşümü arasındaki

---

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi Proje Yöneticisi, onatmendil@tasam.org, ORCID: 0009-0002-2771-636X

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 22 Ocak 2024 / 22 January 2024

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 24 Ocak 2024 / 24 January 2024

farkların ise ülkelerin rejim türleri arasındaki farklardan ortaya çıktığını beyan etmektedir. Kitap, emsal çalışmalara göre en az altı hususta farklılıklar göstermektedir. İlk olarak, kitap genelinde hakim olan bütüncül bir bakış açısı ile istihbarat topluluklarının dönüşümünün nedenlerini ve şekillerini sınıflandırarak ATEŞ teorisi ile birlikte sistematik olarak ele almaktadır. İkinci olarak, literatürdeki diğer çalışmaların aksine bir ülkede yaşanan istihbarat başarısızlığının sadece sonucuna odaklanmamakta ve başarısızlığa giden süreçleri de analize dahil etmektedir. Üçüncü olarak, detaylı vaka analizleri ile birlikte birden fazla devletin istihbarat mekanizmasındaki değişimleri ele alarak konuya mikro değil makro ölçekten yaklaşmaktadır. Dördüncü olarak, demokratik ülkelerin istihbarat örgütleri hakkındaki veriye erişimin daha kolay olması hasebiyle literatürdeki temel trendlerden birisi olan ABD istihbarat topluluğu üzerine gerçekleştirilen araştırmalara ilave olarak, ABD'ye oranla açık kaynak verileri nispeten çok daha az olan Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu'nu da vaka analizlerinde eşit oranda örneklem yapmaktadır. Beşinci olarak, çalışmanın zengin literatürüne ilave olarak ilgili teorinin test edilmesi için konunun uzmanı 9 kişi ile mülakat gerçekleştirildiği ve buradan elde edilen verilerin analize dahil edildiği gözlemlenmektedir. Son olarak ise istihbarat araştırmalarının en önemli noksanlığı olan teori eksikliği bu kitap ile büyük oranda giderilmektedir. Kitap beş bölümden oluşmaktadır. Kısa bir girişin ardından, birinci bölümde ilgili literatür taranmakta ve ATEŞ teorisi tanıtılmaktadır. İki, üç ve dördüncü bölümler enformatik şokların, dış tehditlerin ve iç tehditlerin istihbarat örgütlerinin dönüşümüne olan etkisinin incelendiği detaylı vaka analizlerini içermektedir. Sonuç bölümünde ise alana olan katkı ve gelecek araştırma önerileri sunulmaktadır.

Kuramsal Çerçeve başlıklı birinci bölümde ilk olarak mevcut literatür tasnif edilmekte ve eksiklikleri belirtilmektedir. Ardından ise ATEŞ teorisinin test ettiği hipotezler, teorinin temel kavramları ve değişkenleri sunulmaktadır. Son olarak ise, vaka analizlerinin daha iyi anlaşılması için Amerikan, Türk ve Rus istihbarat toplulukları hakkında kısaca bilgilendirme yapılmaktadır. Kitabın bu kısmında Dr. Ateş, literatürü beş farklı grupta sınıflandırmaktadır. İlgili sınıflandırma *tarihsel yaklaşımlar, kurumsal odaklı çalışmalar, denetim odaklı araştırmalar, kurumsal kültür çalışmaları* ile *istihbarat başarısızlığı ve reformları çalışmaları* olarak isimlendirilmektedir. Ardından, tüm literatür istihbarat örgütlerinin dönüşümünün açıklanması kapsamında ele alınmakta ve eksiklikleri belirtilmektedir. Bu kapsamda,

tarihsel yaklaşımların tarihsel süreçte spesifik bir istihbarat örgütünde yaşanan değişimi açıklamakta başarılı olduğu, kurumsal odaklı çalışmaların analizlerinin ise tekil bir istihbarat örgütü çerçevesinde anlamlı katkılar sunduğu, denetim odaklı çalışmaların istihbaratın denetiminin yaşanan dönüşüme olan etkisi kapsamında doneler sunduğu, kurumsal kültür çalışmalarının istihbarat örgütlerinin dönüşümünün önündeki engellerin ne olduğunun belirlenmesi konusunda faydalı olduğunu ve istihbarat başarısızlığı ve reformları çalışmalarının ise spesifik bir istihbarat başarısızlığının ardından yaşanan dönüşüm konusunda faydalı olduğu belirtilmiştir. Ancak, ilgili çalışmaların hem farklı bağlamsal durumlarda (ülke ve rejim türü) uygulanabilirliğinin olmadığı hem de tahmin geliştirme kapasitesi konularında yetersiz olduğu ilgili analiz ile ispatlanmaktadır. Bu bağlamda, ATEŞ Teorisi ile istihbarat araştırmaları literatüründe ilk defa farklı bağlamsal durumlara uygulanan ve genellenebilir sonuçlar veren bir teori üretilmiştir.

Bölümün teori kısmında Dr. Ateş, istihbarat örgütlerindeki en belirleyici değişim unsurlarının enformatik şoklar ile artan iç ve dış tehditler olduğunu ortaya koymaktadır. Yaşanan ulusal trajedilerden sonra istihbarat örgütlerinin değişime zorlandığı ve ilgili dönüşümün ülkelerin rejim türlerine göre değişiklik gösterdiği İsrail, Tunus ve Hindistan örnekleri üzerinden aktarılmaktadır. Yom Kippur Savaşı'nın ilk etabında yaşanan başarısızlıkların siyasi karar alıcılar için stratejik sürpriz mahiyeti taşıdığı ortaya konularak İsrail istihbaratında yaşanan dönüşümler; Tunus'ta 1987 yılında gerçekleşen darbeden sonra istihbarat örgütünde yaşanan dönüşüm ve Hindistan'da 26 Kasım 2008 tarihinde yaşanan saldırının ardından gerçekleşen dönüşüm örneklenilerek enformatik şoklar karşısında farklı rejim türlerindeki istihbarat örgütlerinin yaşadığı dönüşüm ile ilgili üç adet hipotez üretilmiştir. Bu hipotezler aşağıdaki şekildedir:

1. İstihbaratın dönüşümünün demokrasilerde göreceli olarak daha yavaş gerçekleştiği,
2. İstihbaratın dönüşümü otoriter rejimlerde göreceli olarak daha hızlı gerçekleştiğini,
3. İstihbaratın dönüşümünü hibrit rejimlerde hızlı veya yavaş (hibrit) ve konu temelli olarak gerçekleştiğini belirtmiştir.

Dış tehditler, kapsamında ise iki farklı tehdit türünün olduğu ve bunların geleneksel dış tehditler ve ulus dışı aktörlerden kaynaklanan dış tehditler olduğu belirtilmektedir. ABD'nin tarihsel süreçte Rusya Federasyonu'na dair

tehdit algısı ile İran ve El Kaide ilişkisi örneklendirilerek istihbarat örgütlerinin geleneksel dış tehditlerde köklü bir dönüşüm yaşamadığı ancak ulus dışı aktörlerden kaynaklanan dış tehditlerde ise rejim türüne göre farklı dönüşümler yaşadığı ile ilgili üç adet hipotez üretilmiştir. Bu hipotezler aşağıdaki şekildedir:

1. Ulus dışı aktörlerden kaynaklanan dış tehditlerde, demokratik ülkelerin istihbarat örgütlerinde yaşanan değişimin dönüştürücü niteliktedir,

2. Ulus dışı aktörlerden kaynaklanan dış tehditlerde, otoriter rejimlerin istihbarat örgütlerinde yaşanan değişim rutin niteliktedir: Sadece istihbarat metotlarında değişime yol açar,

3. Ulus dışı aktörlerden kaynaklanan dış tehditlerde, hibrit rejimlerin istihbarat örgütlerinde yaşanan değişim, hibrit niteliktedir. Tehdide göre değişim göstermektedir.

Son olarak ise iç tehditlerin istihbarat örgütlerinin dönüşümüne olan etkisini test etmek amacıyla, PKK, El Kaide ve Çeçen ayaklanması ile örneklendirilerek üç adet hipotez üretilmiştir. Bu hipotezler aşağıdaki şekildedir:

1. İç tehditlerde, demokratik ülkelerin istihbarat örgütlerinde yaşanan değişim rutin niteliktedir: Sadece istihbarat metotlarında değişime yol açar

2. İç tehditlerde, otoriter rejimlerin istihbarat örgütlerinde yaşanan değişim dönüştürücü niteliktedir: İstihbarat metotlarında ve kurumsal değişime yol açar,

3. İç tehditlerde tehditlerde, hibrit rejimlerin istihbarat örgütlerinde yaşanan değişim, hibrit niteliktedir. Tehdide göre değişim göstermektedir.

Enformatik Şoklar başlıklı ikinci bölümde, ülkelerin yaşadığı enformatik şokların bir daha yaşanmaması için istihbarat örgütlerinin gücünü arttırmayı ve problemleri en aza indirmeyi hedeflediği belirtilmektedir. Bu dönüşümün yaşanan bir enformatik şok dolayısıyla tehdit algısının değişimi ile başladığı ortaya konulmaktadır. Bu kapsamda ilk vaka analizi olarak 11 Eylül Saldırılarından sonra ABD istihbarat topluluğunun yaşadığı dönüşüm ele alınmıştır. Yaşanan dönüşümü üç aşamaya ayıran Dr. Ateş, terör tehdidinin zamanında fark edilmemesi sebebiyle bu durumun bir istihbarat başarısızlığı olduğunu ve bu başarısızlık sonucunda istihbarat metot ve yaklaşımlarında ve Amerikan istihbarat topluluğunun kurumsal yapısında bir dönüşüm yaşandığını ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, önceki yıllarda majör bir tehdit olarak görülmeyen Radikal İslami terörizme dair tehdit algısında bir değişim yaşanmıştır. Benzer şekilde, tehdidin bertaraf edilmesi

hususunda istihbarat metot ve yaklaşımında değişimler gerçekleşmiştir. Son olarak ise, Amerikan istihbarat topluluğu bünyesinde yeni istihbarat ve istihbarat işbirliği platformları kurulmuştur.

Enformatik şoklar konusunda vaka analizi olarak ele alınan diğer bir ülke ise Türkiye Cumhuriyeti'dir. 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişiminin ardından Türk siyasal karar alıcıları ve istihbarat yetkililerinin tehdit algısında da bir değişim yaşanmıştır. Tehdit algısında yaşanan bu değişimin ardından Türk istihbarat örgütlerinin metot ve yaklaşımlarında bir değişim gerçekleşmiştir. Gerçekleştirilen yapısal ve kurumsal değişimler ile birlikte dönüşüm süreci tamamlanmıştır. Bu kapsamda ilgili bölümde ilk olarak tehdit algısının değiştiği, ardından FETÖ ile mücadelede kaynak aktarımının gerçekleştirildiği ve gerekli kanuni düzenlemeler ile MİT'in görev ve yetkilerinin artırıldığı ortaya konulmuştur.

Enformatik şoklar bölümünün son örnekleme ise Ağustos Darbesi sonrasında Sovyet (Rus) istihbarat topluluğunun yaşadığı dönüşümü analiz etmektedir. Bu bağlamda, Sovyetler Birliğinin dağılmasını hızlandıran Ağustos Darbesinden sonra ilk olarak Sovyet döneminde rejim güvenliği hususuna odaklanan KGB'nin Rusya Federasyonu'nun kurulmasıyla birlikte yeni tehditlere yönelmesi gerekliliği ortaya konulmuştur. Tehdit algısında yaşanan değişim istihbarat metot ve yaklaşımları ile Rus istihbarat topluluğunun yapısında değişimlere yol açmıştır. Bu bağlamda KGB dağıtılarak yerine yeni istihbarat örgütleri kurulmuştur. İkinci bölümün son kısmında ise ATEŞ teorisinin argümanları ile Amerikan, Türk ve Rus istihbarat topluluklarının enformatik şoklar karşısında yaşadığı dönüşüm karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır.

Dış Tehditler başlıklı üçüncü bölümde, dış tehditlerin ülkelerin istihbarat örgütlerinin dönüşümüne olan etkisi iki farklı kategori altında incelenmektedir. İlk olarak geleneksel dış tehdit olarak adlandırılan devlet kaynaklı dış tehditler analiz edilmektedir. Bu kapsamda, Rus yayılmacılığının ABD istihbarat topluluğunun dönüşümüne, Suriye İç Savaşının Türk istihbarat topluluğunun dönüşümüne ve 2014-2019 yılları arasında Ukrayna'da yaşanan karışıklığın Rus istihbarat topluluğunun dönüşümüne olan etkisi analiz edilmektedir. Bu kapsamda, üç ülke ile ilgili detaylı vaka analizleri gerçekleştirilmiş ve geleneksel dış tehditlerin rejim türünden bağımsız olarak istihbarat topluluklarının kurumsal yapısında bir değişikliğe yol açmadığı belirtilmiştir.

Bölümün ikinci kısmında ise ulus dışı aktör kaynaklı tehditler ele alınmaktadır. Bu kapsamda, IŞİD'in ortaya çıkışı ve faaliyetlerinin Amerikan, Türk ve Rus istihbarat örgütlerinin dönüşümüne olan etkisi incelenmektedir. Gerçekleştirilen vaka analizleri ile birlikte IŞİD'in faaliyetlerinin Amerikan istihbarat topluluğunda kurumsal bir değişime yol açarken, Rus ve Türk istihbarat topluluklarında sadece tehdit algısı ve istihbarat metot ve yaklaşımında değişime yol açtığı ortaya konmaktadır. Bölümün son kısmında ise geleneksel ve ulus-dışı aktör kaynaklı dış tehditlerin farklı rejim türlerindeki istihbarat örgütlerinin dönüşümüne olan etkisi karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır.

İç Tehditler başlıklı dördüncü bölümde, artan iç tehditler karşısında istihbarat örgütlerinin yaşadığı dönüşüm incelenmektedir. Bu kapsamda, Nisan 1995'te gerçekleşen Oklahoma Şehri Bombalı Saldırısı, 1984 ile 1999 yılları arasındaki PKK faaliyetleri ve Çeçen Savaşları'nın Amerikan, Türk ve Rus istihbarat örgütlerinin dönüşümüne olan etkisi incelenmektedir. Detaylı vaka analizi sonucunda iç tehditlerin ardından ABD'de sadece tehdit algılaması ve istihbarat metot ve yaklaşımlarında değişimin yaşandığı, Rusya Federasyonu'nda ise bu dönüşümün kurumsal yapıyı da içerdiği belirtilmektedir. Bölümün son kısmında ise yurtiçi terörizmin farklı rejimlerdeki istihbarat örgütlerinin dönüşümüne olan etkisi karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir.

Sonuç bölümünde ise ilk olarak ATEŞ Teorisinin argümanları tekrar özetlenmekte ve çalışmanın istihbarat araştırmaları, siyaset bilimi ve terörizm çalışmalarına olan katkıları açıklanmaktadır. Ardından, çalışmanın sınırlılıkları ve gelecek araştırma önerileri belirtilmektedir.